

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ”
(для бакалаврів)

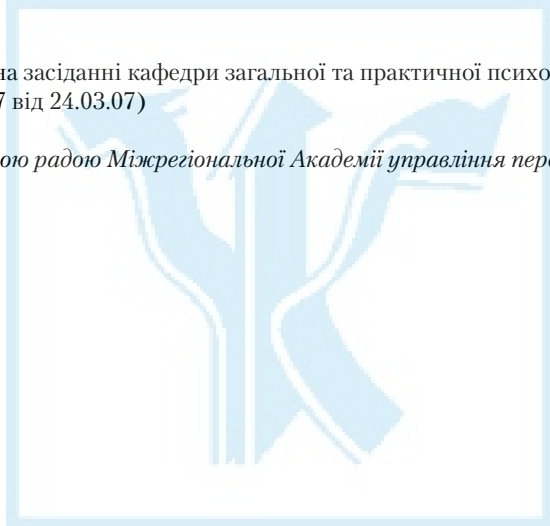
МАУП

Київ 2007

Підготовлено доцентом кафедри загальної та практичної психології
Р. Ф. Пасічняк

Затверджено на засіданні кафедри загальної та практичної психології
(протокол № 7 від 24.03.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Пасічняк Р. Ф. Навчальна програма дисципліни “Вікова психологія” (для бакалаврів). — К.: МАУП, 2007. — 14 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Вікова психологія”, теми контрольних робіт, вказівки до виконання контрольної роботи, питання для самоконтролю, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2007

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета вивчення дисципліни полягає у формуванні у студентів ґрунтовних знань про зміст і закономірності психічного розвитку індивіда протягом онтогенезу, а також навичок емпіричного дослідження особливостей вікового розвитку психіки людини, вміння враховувати їх при організації навчально-виховної роботи в школі, психодіагностики та корекції відхилень від вікових нормативів.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні засвоїти основні закономірності психічного розвитку індивіда на різних етапах, принципи і методи побудови досліджень у віковій психології, критерії періодизації психічного розвитку, особливості формування пізнавальних, емоційно-вольових процесів та особистості протягом онтогенезу; вміти пояснювати психічний розвиток людини з позицій різних концепцій, ставити перед собою науково-пізнавальні завдання та розв'язувати їх, враховуючи якісні характеристики психічного розвитку людини, обґрунтовувати використання тих чи інших психодіагностичних, розвивальних та корекційних заходів з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей людини.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН дисципліни “ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
1	Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні основи дослідження вікових особливостей психіки Вікова психологія як наука
2	Історія розвитку вікової психології
3	Фактори і закономірності психічного розвитку
4	Періодизація вікового розвитку
5	Змістовий модуль II. Особливості психічного розвитку на різних вікових етапах Психологія дитини немовлячого віку
6	Психологічна характеристика дитини раннього віку
7	Психологія дошкільного дитинства
8	Психологічні особливості молодшого школяра
9	Психологія особистості підлітка
10	Психологія ранньої юності
Разом годин: 135	

ЗМІСТ
дисципліни
“ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ”

Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні основи дослідження вікових особливостей психіки

Тема 1. Вікова психологія як наука

Предмет вікової психології, основні завдання та категорії вікової психології. Зв'язок вікової психології з іншими науками. Принципи досліджень у віковій психології: принципи детермінізму, об'єктивності, єдності психіки і діяльності, принцип розвитку. Класифікація методів вікової психології та специфіка їх застосування при вивченні вікових аспектів розвитку психіки. Організаційні методи у віковій психології (порівняльний, лонгітюдний, комплексний). Характеристика емпіричних методів вікової психології: спостереження, анкетування, бесіда, інтерв'ю, вивчення продуктів діяльності, експеримент, психодіагностичні методики.

Література [2–6; 8; 9; 11; 12; 16; 19; 24]

Тема 2. Історія розвитку вікової психології

Передумови виникнення вікової психології як самостійної науки: джерела вікової психології в античній філософії. Природничі основи розвитку вікової психології. Роль еволюційної теорії Ч. Дарвіна в розвитку вікової психології.

Розвиток вікової психології у працях зарубіжних авторів ХІХ — початку ХХ ст. Біогенетичний підхід до розвитку психіки в онтогенезі (С. Холл, К. Бюллер, Е. Клапаред та ін.). Соціогенетичний підхід у віковій психології (П. Жане, Дж. Уотсон, Дж. Дьюї, Е. Дюркгейм).

Новітні досягнення у віковій психології за кордоном (Ж. Піаже, А. Валлон, Дж. Брунер).

Розвиток вікової психології в дореволюційній Росії. Психологічна концепція К. Д. Ушинського. Вікова психологія після жовтневого перевороту 1917 р. в Росії. Проблеми вікової психології у працях П. П. Блонського, Л. С. Виготського, Д. М. Узнадзе, С. Л. Рубінштейна, О. М. Леонтьєва, Г. С. Костюка, Л. І. Божович.

Дослідження в галузі вікової психології за кордоном (З. Фрейд, А. Фрейд, М. Бюллер, Е. Еріксон та ін.).

Література [2–6; 8; 9; 11; 12; 16; 29; 33; 35; 36]

Тема 3. Фактори і закономірності психічного розвитку

Поняття про психічний розвиток. Співвідношення понять “розвиток”, “дозрівання”, “формування”, “становлення”. Основні закономірності розвитку.

Аналіз основних концепцій психічного розвитку.

Основні фактори психічного розвитку. Біологічні передумови психічного розвитку. Діяльність і спілкування як умови і засоби психічного розвитку.

Проблема співвідношення навчання і розвитку. Поняття про рівень актуального та зону найближчого розвитку дитини. Сензитивні періоди в розвитку дитини.

Література [2–6; 8; 9; 11; 12; 16; 27; 29; 34]

Тема 4. Періодизація вікового розвитку

Поняття про вік. Принципи і критерії вікової періодизації. Соціальна ситуація розвитку, провідний вид діяльності та психічні новоутворення як критерії вікової періодизації.

Вікова періодизація Д. Б. Ельконіна. Стадії соціалізації за А. В. Петровським. Психосексуальні стадії розвитку особистості за З. Фрейдом.

Нормальна і аномальна лінії розвитку в періодизації Е. Еріксона.

Література [2–6; 8; 9; 11; 12; 16; 29; 34–36]

Змістовий модуль II. Особливості психічного розвитку на різних вікових етапах

Тема 5. Психологія дитини немовлячого віку

Фаза новонародженості як особливий період немовлячого дитинства. Причини кризи новонародженості. Вроджені безумовні рефлекси та їх роль у розвитку новонародженого. Первинний сенсорний розвиток новонародженого. Розвиток емоційної сфери. Комплекс пожвавлення як перша соціальна реакція немовляти.

Безпосередньо-емоційне спілкування немовляти з дорослими як провідний вид діяльності. Оволодіння мовленням у немовлячий період. Сенсомоторний розвиток та виникнення наочно-дійового мислення в немовлячий період.

Література [2–6; 8–14; 18; 27; 35]

Тема 6. Психологічна характеристика дитини раннього віку

Особливості соціальної ситуації розвитку дитини в ранньому віці. Предметно-маніпулятивна діяльність як провідний вид діяльності в ранньому віці. Поняття про предметні та знарядцеві дії. Перші ігри дітей.

Розумовий розвиток у ранньому віці. Розвиток самосвідомості, моральних почуттів. Криза третього року життя: причини, основні поведінкові прояви.

Література [2–6; 8–14; 18; 27; 31; 34; 35]

Тема 7. Психологія дошкільного дитинства

Соціальна ситуація розвитку дитини дошкільного віку. Потреби дошкільнят та формування мотивів поведінки. Ієрархія мотивів. Формування перших етичних норм поведінки. Розвиток самосвідомості в дошкільному віці та формування Я-концепції. Формування статевої ідентичності в дошкільнят. Сюжетно-рольова гра як провідний вид діяльності дошкільнят.

Основні тенденції розвитку мислення в дошкільному віці. Розвиток наочно-образного мислення. Формування основ словесно-логічного мислення. Розвиток уваги дитини дошкільного віку. Особливості пам'яті дошкільнят. Пізнавальна та емоційна уява дітей дошкільного віку.

Розвиток продуктивних видів діяльності в дошкільному віці: зображувальна та конструктивна діяльність.

Література [2–6; 8–18; 25; 27; 34]

Тема 8. Психологічні особливості молодшого школяра

Специфіка соціальної ситуації розвитку молодшого школяра.

Структура навчальної діяльності в молодшому шкільному віці.

Розвиток пізнавальних процесів та інтересів молодших школярів.

Розвиток особистості молодшого школяра. Засвоєння моральних норм і правил поведінки. Стадії морального розвитку за Л. Колбергом.

Розвиток емоційно-вольової сфери молодших школярів. Особливості розвитку самосвідомості в молодшому віці.

Характеристика психічних новоутворень у молодшому шкільному віці.

Література [2–6; 8–13; 15–18; 20; 23; 25; 30; 34]

Тема 9. Психологія особистості підлітка

Характеристика соціальної ситуації розвитку підлітка. Прагнення до дорослості як базове новоутворення віку.

Розвиток пізнавальних процесів та інтересів підлітків: критичність мислення, рівень абстрагування, узагальнення, система прямих і зворотних логічних операцій. Егоцентризм підліткового мислення. Мотиви навчальної діяльності. Мрії підлітка як специфічні прояви підліткової уяви.

Основні психологічні новоутворення підліткового віку.

Розвиток самосвідомості в підлітковий період. Формування статевої ідентичності. Криза підліткового віку.

Комунікативна діяльність у середньому шкільному віці. Інтимно-особистісне спілкування та його роль в особистісному розвитку підлітка. Проблема “важких підлітків”.

Література [1–6; 8; 9; 11; 12; 21–23; 25; 27–29; 36]

Тема 10. Психологія ранньої юності

Соціальна ситуація розвитку в юнацькому віці.

Формування статево-рольових цінностей і статево-рольового самовизначення юнаків і дівчат: співвідношення фемінності — маскулінності. Дружба і кохання в юнацькому віці.

Мотиви поведінки і ціннісні орієнтації в юності.

Психологічні особливості вибору майбутньої професії. Професійне самовизначення. Особливості навчально-професійної діяльності юнаків і дівчат.

Характеристика основних новоутворень юнацького віку.

Література [2–9; 12; 16; 18; 22; 25; 36]

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Діяльність як основа, засіб та умова психічного розвитку людини.
2. Провідна діяльність та її вплив на формування психічних процесів і особистісних новоутворень.
3. Взаємодія біологічного і соціального факторів психічного розвитку.
4. Проблема співвідношення навчання і розвитку та її розв’язання в зарубіжній та вітчизняній віковій психології.
5. Значення праць Л. С. Виготського для розвитку вікової психології.

6. Дослідження проблем вікової психології за кордоном (З. Фрейд, А. Фрейд, Ш. Бюллер та ін.).
7. Проблема періодизації психічного розвитку: основні підходи.
8. Внесок Е. Еріксона в розвиток ідей вікової психології.
9. Основні вікові кризи: причини, сутність.
10. Передумови та умови психічного розвитку новонародженого.
11. Входження немовляти у світ людей та розвиток почуття довіри до них.
12. Іграшка як засіб спілкування та психічного розвитку немовляти.
13. Особливості розвитку перших уявлень про себе в ранньому віці.
14. Гра та продуктивні види діяльності в ранньому віці.
15. Розвиток знакової функції свідомості в дошкільному віці.
16. Сенсорний розвиток у дошкільному віці.
17. Розвиток прагнення до морального вчинку в дошкільному віці.
18. Вплив гри на розвиток уяви в дошкільному віці.
19. Психологічні особливості розвитку зображувальної діяльності в дошкільному віці.
20. Психологічна готовність до навчання в школі. Проблема шести-річок.
21. Проблема адаптації до шкільного навчання у віковій психології.
22. Особливості розвитку моральної свідомості молодших школярів.
23. Особливості формування інтелектуальних процесів молодших школярів в умовах розв'язання навчальних та практичних задач.
24. Особливості навчальної діяльності в підлітковий період.
25. Проблема девіантної поведінки в підлітковий період.
26. Автономна мова в підліткових групах: психологічний аналіз.
27. Статева ідентифікація та її формування в підлітковий період.
28. Криза особистості в юності.
29. Дружба та кохання в юності.
30. Проблема професійного самовизначення в ранній юності.

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Виконання контрольних робіт студентами передбачає розвиток у них навичок теоретичного аналізу наукової літератури та узагальнення даних про особливості психічного розвитку в онтогенезі.

Тему контрольної роботи студенти обирають самостійно.

Контрольна робота оформлюється на сторінках формату А4 і має таку структуру: *титльний аркуш*, де вказуються прізвище, ім'я, по

батькові студента, домашня адреса та номер групи, назва дисципліни та тема, за якою виконана контрольна робота, прізвище та ініціали викладача, що читає дисципліну; *план роботи* із зазначенням основних змістових блоків висвітленої в роботі теми; *вступ*, де обґрунтовується актуальність теми та її значення для діяльності практичного психолога; *список літератури* (не менше 5 джерел). У тексті обов'язковими є *посилання на використану літературу*. На останній сторінці ставиться дата виконання роботи та підпис студента. Роботу потрібно здати в наукову частину в зазначений термін.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Вікова психологія як наука, її предмет та основні завдання.
2. Взаємозв'язок вікової психології з іншими науками.
3. Принципи досліджень у віковій психології.
4. Класифікація методів вікової психології.
5. Характеристика організаційних методів дослідження у віковій психології (лонгitudний, порівняльний, комплексний).
6. Емпіричні методи у віковій психології (спостереження, експеримент, бесіда, опитування, тестування, проєктивні методи, аналіз продуктів діяльності тощо).
7. Виникнення вікової психології як самостійної науки.
8. Біогенетичний підхід до вивчення розвитку психіки в онтогенезі в кінці XIX — на початку XX ст. (С. Холл, К. Бюллер, Е. Клапаред).
9. Соціогенетичний підхід до розвитку психіки в онтогенезі у психології кінця XIX — початку XX ст. (Е. Дюркгейм, П. Жане, Дж. Уотсон).
10. Теорія конвергенції двох факторів В. Штерна.
11. Новітні досягнення у віковій психології за кордоном (А. Валлон, Ж. Піаже та ін.).
12. Розвиток вікової психології в дореволюційний період у Росії.
13. Теорія культурно-історичного розвитку вищих психічних функцій Л. С. Виготського.
14. Дослідження проблем вікової психології за кордоном (З. Фрейд, А. Фрейд, Е. Еріксон та ін.).
15. Поняття про психічний розвиток у сучасній психології. Аналіз основних концепцій психічного розвитку.

16. Рушійні сили психічного розвитку.
17. Основні фактори психічного розвитку.
18. Біологічні передумови психічного розвитку.
19. Значення соціальних факторів у розвитку психіки. Вплив навчання та виховання.
20. Діяльність як умова та засіб психічного розвитку дитини (спілкування, гра, пізнання, праця).
21. Поняття про провідну діяльність у віковій психології.
22. Поняття про сензитивні періоди розвитку. Основні сензитивні періоди.
23. Проблема співвідношення навчання та розвитку.
24. Поняття про рівень актуального та зону найближчого розвитку.
25. Проблема вікової періодизації, основні принципи.
26. Критерії вікової періодизації.
27. Вікові кризи та стабільні періоди розвитку.
28. Провідна діяльність і віковий період.
29. Психічні новоутворення як критерій вікової періодизації.
30. Акселерація психічного розвитку: причини та наслідки.
31. Періодизація психічного розвитку за Д. Б. Ельконіним.
32. Періодизація психічного розвитку за Е. Еріксоном.
33. Стадії та закономірності соціалізації за А. В. Петровським.
34. Психосексуальні стадії розвитку особистості за З. Фрейдом.
35. Характеристика фази новонародженості.
36. Основні ознаки кризи новонародженості.
37. “Комплекс пожвавлення” як перша соціальна реакція новонародженої дитини.
38. Виникнення потреби в емоційному спілкуванні і його значення для психічного розвитку немовляти.
39. Формування передумов засвоєння мови в немовлячому віці.
40. Розвиток рухів немовляти.
41. Становлення прямоходіння в немовлячий період, його значення для психічного розвитку дитини.
42. Характеристика основних новоутворень немовлячого віку.
43. Соціальна ситуація розвитку дитини раннього віку.
44. Предметна діяльність як провідний вид діяльності в ранньому віці.
45. Види предметних дій. Знаряддеві дії.
46. Розумовий розвиток дитини раннього віку.
47. Проблема кризи трьох років.
48. Характеристика основних психічних новоутворень раннього віку.

49. Специфіка соціальної ситуації розвитку дошкільника.
50. Сюжетно-рольова гра як провідний вид діяльності дошкільника.
51. Структура розгорнутої форми ігрової діяльності дитини дошкільного віку.
52. Розвиток сюжетно-рольової гри в дошкільному віці. Етапи прийняття ролі.
53. Потреби дитини дошкільного віку та формування мотивів її поведінки.
54. Розвиток емоційно-вольової сфери дошкільника.
55. Розвиток мислення в дошкільному віці.
56. Особливості розвитку уваги та пам'яті дошкільнят.
57. Характеристика уяви в дошкільному віці.
58. Статеворольова ідентифікація в дошкільному віці.
59. Психологічна готовність дитини до навчання в школі (характеристика основних компонентів).
60. Інтелектуальна готовність дитини до навчання у школі.
61. Поняття про мотиваційну готовність до навчання у школі.
62. Емоційно-вольова готовність до навчання у школі.
63. Особистісна готовність до навчання у школі.
64. Характеристика основних новоутворень періоду дошкільного дитинства.
65. Анатомо-фізіологічні особливості розвитку молодших школярів.
66. Аналіз соціальної ситуації розвитку молодшого школяра.
67. Особливості навчальної діяльності молодшого школяра.
68. Структура навчальної діяльності молодшого школяра та шляхи її формування.
69. Засвоєння моральних норм та правил поведінки в молодшому шкільному віці.
70. Рівні та стадії морального розвитку за Л. Колбергом.
71. Розвиток емоційно-вольової сфери молодших школярів.
72. Самооцінка молодших школярів.
73. Особливості взаємин та спілкування молодших школярів.
74. Психічні новоутворення в молодшому шкільному віці.
75. Анатомо-фізіологічні особливості розвитку підлітків.
76. Біологічний фактор у розвитку підлітків (статеве дозрівання, акселерація).
77. Соціальна ситуація розвитку підлітка.
78. Почуття дорослості як центральне новоутворення в підлітковому віці.

79. Розвиток пізнавальних процесів та інтересів підлітків.
80. Новоутворення особистості в підлітковий період.
81. Розвиток самосвідомості підлітка.
82. Комунікативна діяльність в підлітковому віці: перебудова взаємин з однолітками та дорослими.
83. Проблема “важких” підлітків: причини та умови профілактики.
84. Соціальна ситуація розвитку в старшому шкільному віці.
85. Перебудова взаємин з однолітками та дорослими на етапі ранньої юності.
86. Формування статево-рольових цінностей та статево-рольового самовизначення в ранній юності.
87. Дружба і кохання в ранній юності.
88. Мотиви поведінки та ціннісні орієнтації в юності.
89. Професійне самовизначення в ранній юності.
90. Основні новоутворення раннього юнацького віку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Анн Л. Ф.* Психологический тренинг с подростками. — СПб.: Питер, 2003.
2. *Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб.* / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. — К.: Просвіта, 2003.
3. *Вікова психологія* / За ред. Г. С. Костюка. — К., 1976.
4. *Возрастная и педагогическая психология* / Под ред. А. В. Петровского. — М., 1979.
5. *Возрастная и педагогическая психология* / Под ред. М. В. Гамезо и др. — М., 1984.
6. *Заброцький М. М.* Вікова психологія. — К.: МАУП, 1998.
7. *Кон И. С.* Психология старшеклассника. — М., 1986.
8. *Крайг Г.* Психология развития. — СПб., 2000.
9. *Кулагина И. Ю.* Возрастная психология. Развитие ребенка от рождения до 17 лет: Учеб. пособие. — М., 1997.
10. *Лисина М. И.* Общение, личность и психика ребенка. — М.; Воронеж, 1997.
11. *Мухина В. С.* Возрастная психология. — М., 1997.
12. *Мухина В. С.* Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. — 3-е изд. — М., 1998.
13. *Мухина В. С.* Детская психология. — М., 1990.
14. *Мухина В. С.* Таинство детства. — М., 1997.

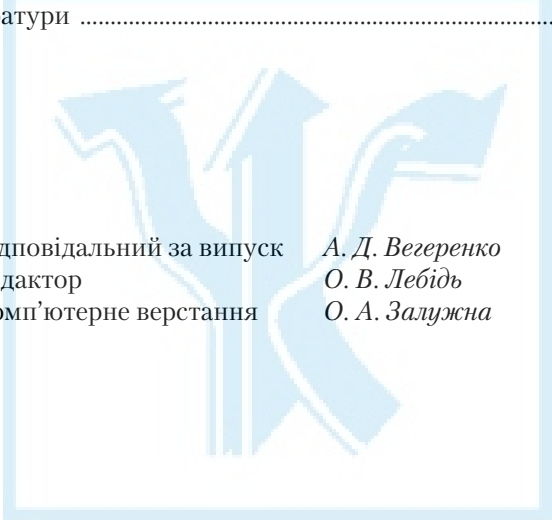
15. *Мухина В. С.* Шестилетний ребенок в школе. — 2-е изд. — М., 1990.
16. *Немов Р. С.* Психология: В 3 кн. — Кн. 2. — М., 1998.
17. *Непомнящая Н. И.* Становление личности ребенка 6–7 лет. — М., 1992.
18. *Обухова Л. Ф.* Возрастная психология. — М., 2001.
19. *Обухова Л. Ф.* Детская психология: теории, факты, проблемы. — М., 1998.
20. *Психология младших школьников* / Под ред. В. В. Давыдова. — М., 1990.
21. *Психология подростка. Полное руководство* / Под общ. ред. А. А. Реана. — СПб.; М., 2003.
22. *Райс Ф.* Психология подросткового и юношеского возраста. — СПб.: Питер, 2000.
23. *Реан А. А., Коломинский Я. Л.* Социальная педагогическая психология. — СПб., 1999.
24. *Фельдштейн Д. И.* Проблемы возрастной и педагогической психологии. — М., 1995.
25. *Шаповаленко И. В.* Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология). — М.: Гардарики, 2004.

Додаткова

26. *Ананьев Б. Г.* Человек как предмет познания. — Л., 1968.
27. *Божович Л. И.* Личность и ее формирование в детском возрасте. — М., 1968.
28. *Возрастные и индивидуальные особенности подростков* / Под ред. Д. Б. Эльконина, Т. В. Арагуновой. — М., 1967.
29. *Выготский Л. С.* Психология. — М.: ЭКСМО-ПРЕСС, 2000.
30. *Запорожец А. В.* Избранные психологические труды / Под ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко: В 2 т. — М., 1986.
31. *Лейтес Н. С.* Способности и одаренность в детские годы. — М., 1984.
32. *Лишение родительского попечительства* / Под ред. В. С. Мухиной. — М., 1983.
33. *Пиаже Ж.* Избранные психологические труды. — М., 1969.
34. *Эльконин Д. Б.* Избранные психологические труды / Под ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко. — М., 1989.
35. *Эриксон Э.* Детство и общество. — СПб., 1996.
36. *Эриксон Э.* Идентичность: юность и кризис. — М., 1996.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Тематичний план вивчення дисципліни “Вікова психологія”	3
Зміст дисципліни “Вікова психологія”	4
Теми контрольних робіт	7
Вказівки до виконання контрольної роботи	8
Питання для самоконтролю	9
Список літератури	12

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *О. В. Лебідь*
Комп'ютерне верстання *О. А. Залужна*

МАУП

Зам. № ВКЦ-3066

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП